

- tutkimus viiden saamelaiskylän kielenvaihdosta 1910–1980. SKST 479. SKS, Helsinki.
- DORIAN, NANCY 1993: Internally and externally motivated change in language contact settings: doubts about dichotomy. – Charles Jones (toim.), *Historical linguistics. Problems and perspectives* s. 131–155. Longman, London.
- GAL, SUSAN 1981: *Language death. The life cycle of a Scottish Gaelic dialect.* University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- HYLTENSTAM, KENNETH – STROUD, CHRISTOPHER 1991: *Språkbyte och språkbevarande. Om samiskan och andra minoritetsspråk.* Studentlitteratur, Lund.
- LAUTTAMUS, TIMO 1992: *Lainaaminen ja koodinvaihto. Havaintoja amerikkansuomalaisten kielestä.* – *Virittäjä* 96 s. 3–16.
- THOMASON, SARAH GREY – KAUFMAN, TERENCE 1988: *Language contact, creolization and genetic linguistics.* University of California Press, Berkeley.

LAPSET KYSYVÄT

Raija Kangassalo *Mastering the question. The acquisition of interrogative clauses by Finnish-speaking children.* Umeå 1995. Swedish Science Press, Uppsala. XIII + 289 s. ISBN 91-7191-103-0.

Lapset esittävät monenlaisia kysymyksiä. Psykologithan puhuvat jopa kyseilykausista, joiden aikana lapset tekevät kaudelle ominaisia kysymyksenasetteluja. Raija Kangassalo on tutkinut, minkälaisia ovat lasten kysymykset. Tätä ennen suomalaislasten kysymyksiä ovat tutkineet lähinnä Kangassalo (1980, *mi/ku*-kysymykset), Halme (1984, vaihtoehtokysymykset) ja Toivainen (1984, kysymyssanat). Kangassalon väitöskirjatutkimuksen tavoitteena on ollut selvittää 1–4-vuotiaiden lasten kysymyslauseiden kehitystä, erityisesti erityyppisten kysymyslauseiden ilmaantumisjärjestystä ja -ikää sekä käyttöaajuutta. Lisäksi tarkoitus on ollut kirjata, missä diskurssifunktioissa lapset kysymyslauseita käyttivät. Puhetta on koottu 11 lapselta, jotka asuvat Ruotsissa mutta puhuvat äidinkielenään suomea.

Aineisto koostuu nauhoitteista (37 t 43 min) ja niiden tueksi tehdyistä kynämuistiinpanoista. Transkriptio on tehty mahdollisimman pian nauhoitusten jälkeen morfemaattisella tarkkuudella pääasiassa suomen kielen ortografiaa noudattaen. Lasten kysymyslauseita on verrattu niihin kysymyslauseisiin, joita käyttävät suomalaiset suomenpuhujat — sekä aikuiset että lapset — ja muunkieliset lapset. Tutkimuksessa on käytetty pääasiassa kahta vertailuaineistoa, ns. Oulun-otosta, joka koostuu oululaislasten puheesta (ks. tarkemmin esim. Matihaldi 1981, Toivainen 1980) ja radiokorpusta, joka käsittää 500 radiotoimittajan esittämää kysymystä ja jonka Kangassalo on nauhoittanut Ruotsin radion suomenkielisestä haastatteluohjelmasta. Aineiston luonteen vuoksi tutkimuksessa oli mahdollista tehdä huomioita

▷

myös siitä, näkykö kysymyslauseissa ruotsin kielen vaikutusta ja jos niin miten.

KYSYMYKSET

Kysymyslauseita on tutkimusaineistossa kaikkiaan 1 958; näistä 69 % on *mi/ku*-kysymyksiä ja 31 % vaihtoehtokysymyksiä. Kysymyslauseena on pidetty diskurssifunktiostaan riippumatta jokaista päälauseetta, jossa on kysymyselementti (kysymyssana tai -liite), ja jokaista lausetta, jota on käytetty kysymyksenä, vaikka siinä ei olisikaan kysymyselementtiä. Tutkimus on rajattu siis vain päälauseena esiintyviin kysymyksiin; epäsuorat kysymyslauseet on jätetty tarkastelun ulkopuolelle. Myöskään intonaatiota ja sen vaikutusta kysymyksiin ei ole tutkittu.

Aineistossa esiintyy kysymyksiä varsin monipuolisesti. Tämä on selvästi aineiston keruutavan ansiota: lasten kysymykset on kirjattu spontaanista puheesta eikä niitä ole elisitoitu. Eron huomaa selvästi, jos vertaa kysymysten määrää ja luonnetta tässä aineistossa ja sellaisissa lapsenkielen aineistoissa, jotka perustuvat lasten haastatteluihin.

Erityyppisiä kysymyksiä on käsitelty leksikaalisesta, syntaktisesta, semanttisesta ja pragmaattisesta näkökulmasta.

Varhaisimpia kysymyssanoja *mikä*, *mitä* ja *missä* käyttävät jo yksivuotiaat. *Kuka*, *mihin* ja *miten* ilmaantuivat käyttöön kolmannen vuoden alkupuoliskolla ja *miksi*, *mistä* sekä *minkä* sen jälkipuoliskolla. Vasta kolmivuotiaat käyttivät kysymyssanoja *milloin*, *kenen*, *mitkä* ja *minkä värinen*. Kysymyssanat ilmaantuivat käyttöön karkeasti ottaen seuraavassa järjestyksessä: *mikä*, *missä* > *kuka*, *mihin* > *miten* > *miksi* > *mistä* > *milloin*.

Ensimmäisenä ilmaantuivat *mi/ku*-kysymykset iässä 1.9, ja vaihtoehtokysymykset kuukautta myöhemmin. Niitä

käyttivät kaikki lapset; disjunktiivisia kysymyksiä oli koko aineistossa vain yksi (ks. s. 32). Vaihtoehtokysymysten määrä kasvoi suhteessa lapsen ikään. Huomionarvoista on, että sellaisissa kielissä, joissa kysyvyys merkitään intonaatiolla, vaihtoehtokysymykset ilmaantuvat ennen *mi/ku*-kysymyksiä.

Mi/ku-kysymyksiä on käsitelty neljänä ryhmänä: ellipsit ja *on*-lauseet ilmaantuivat 1.9:n, *V*-lauseet 1.11:n ja *Adnom*-lauseet 2.3:n iässä.

Vaihtoehtokysymykset on jaettu *kO*-kysymyksiin, jotka ilmaantuivat käyttöön 1.10:n iässä, *hAn*-kysymyksiin, jotka ilmaantuivat iässä 2.5, ja muihin, jotka ilmaantuivat huomattavasti myöhemmin. Vaihtoehtokysymykset olivat syntaksiltaan neljäntyyppisiä: *onko*-kysymyksiä, yksinkertaisia *V+kO*-kysymyksiä (sisältävät pelkän verbin), *Aux+kO*-kysymyksiä (sisältävät apuverbin ja pääverbin) ja *Neg+kO*-kysymyksiä (sisältävät kieltoverbin). Ne olivat aluksi neutraaleja, fokuoituja kysymyksiä; sellaisia, joissa *kO*- tai *hAn*-liite on jossakin muussa sanassa kuin verbissä, lapset alkoivat käyttää vasta myöhemmin.

DISKURSSIFUNKTIOISTA

Kysymykset toteuttavat kielen interpersonaalista funktiota monipuolisesti: niiden avulla voidaan ilmaista (Hallidayn mukaan) sosiaalisia ja henkilösuhteita, puhujan tunteita ja asenteita tai hänen suhtautumistaan kuulijaan ja puheenaiheeseen. Pragmaattiselta funktioltaan tutkimuksen kysymykset luokiteltiin informatiivisiksi (tietoa hakeviksi), direktiivisiksi, konversationaalisiksi tai ekspressiivisiksi.

Kangassalo esittelee useiden tutkijoiden näkemyksiä siitä, millaisissa funktioissa kysymyksiä keskustelussa käytetään. Niiden jälkeen hän esittelee oman jaottelunsa kuitenkin sitä mitenkään perustelematta

tai edellisiä arvioimatta. Myös tutkimuksen jäsentely tällä kohtaa ihmetyttää: eri kysymystyyppien diskurssifunktiot on käsitelty erikseen, vaikka niillä on kovin paljon yhteistä. Laajuudessaan uuvuttavaa tekstiä olisi voinut tiivistää ainakin juuri tältä kohden, varsinkin kun eräät tekstikatkelmat, paikoin kokonaiset kappaleet, toistuvat sanasta sanaan samanlaisina (vrt. esim. s. 141–142 ja 219–221).

Informaatiota hakevat kysymykset ilmaantuivat käyttöön keskimäärin 1.9:n iässä, ohjailukysymykset 2.0:n iässä, keskustelukysymykset 2.5:n iässä ja ekspressiiviset kysymykset keskimäärin kuukautta myöhemmin, iässä 2.6. Niissä funktioissa, joissa käytetään sekä *mi/ku-* että vaihtoehtokysymyksiä, *mi/ku-*kysymykset ilmaantuivat yleensä muutamaa kuukautta ennemmin kuin vaihtoehtokysymykset, paitsi ekspressiivisessä funktiossa, jossa kontradiktoriset vaihtoehtokysymykset ilmaantuivat ennen interjektioina käytettyjä *mi/ku-*kysymyksiä.

INTERFERENSSISTÄ

Interferenssin tunnistaminen lasten puheesta ei ole aina aivan helppo tehtävä, sillä vieraskielisetkin kielenoppijat voivat kieltä oppiessaan käyttää samanlaisia normeista poikkeavia muotoja kuin lapset äidinkieltään omaksuessaan. Kangassalo ei ole havainnut aineistossaan yhtäkään morfologisen interferenssin tapausta. Joskus kysymyssanat *mikä* ja *mitä* saattoivat esiintyä toistensa paikalla, mutta niinhän voi tapahtua tämänikäisten lasten kielessä muutoinkin. Syntaktista interferenssiä esiintyi jonkin verran. Muutamat lapset käyttivät *mi/ku-*lauseissa käänteistä sanajärjestystä (esim. *mikä on tämä?*).

Semanttista (tai syntaktis-semanttista) interferenssiä esiintyi sporadisesti sellaisissa tapauksissa, joissa suomen ja ruotsin kysymyssanojen semantiikka on erilainen.

Mikä saattoi esiintyä kysymyssanana sanojen *minkälainen*, *kumpi* ja *miten* asemesta, esim. *mikä* (po. *minkälainen*) *tukka sinulla on, mikä* (po. *kumpi*) *näistä on hienempi, mikä* (po. *miten*) *hauska se on?* Toisaalta tällaisia tapauksia kuulee myös suomensuomalaisen lasten puheessa vastaavassa iässä. Selvältä interferenssiltä vaikuttaa sen sijaan *osata-*verbin käyttö merkityksessä 'voida, haluta'; vrt. ruotsin *kunna* 'voida, osata' ja 'voida, haluta'.

Leksikaalinen interferenssi ilmeni tässä aineistossa siten, että muutama lapsi käytti suomenkielisessä puheessaan ruotsinkielisiä sanoja *va[d]* ja *då*, esim. *onko tätä haitari? va? mikä on nämä då?*

Kysymyslauseille tyypillistä interferenssiä esiintyi aineistossa kaikkiaan melko vähän. Vain kahdeksan lapsen puheesta löytyi interferenssitapauksia ja heistäkin vain yhdellä runsaammin; seitsemällä interferenssi oli aivan satunnaista.

LOPUKSI

Kangassalon tutkimus on pikkutarkkaa ja huolellista työtä. Yksityiskohtainen tieto on esitetty tekstin lisäksi 61 taulukon, 8 kuvion ja 83 liitetaulukon avulla. Mutta missä on pohdinta? Missä on luku, jossa tehdyt havainnot kootaan yhteen ja tarkastellaan niitä valittua teoreettista viitekehystä vasten? Miten tuloksia voitaisiin selittää, mitä niiden perusteella voi päätellä lapsesta ja siitä, miten hän oppii äidinkieltensä? Miksi lapset käyttävät juuri sellaisia kysymyksiä kuin käyttävät? Miksi erilaiset kysymyslauseet ilmaantuvat käyttöön juuri tietyssä järjestyksessä? Miksi niiden muoto ja käyttö kehittyi juuri tietyllä tavalla? Mitä tutkimus tarjoaa kielitieteen teoreetikoille, kaksikielisyyden tutkijoille, opettajille tai vieraan kielen opiskelijoille? Mikä on sen sovellusarvo?

Aineisto on analysoitu tarkasti, mutta

▷

päätelmät puuttuvat, ja tästä syystä tutkimus on oikeastaan pelkkää deskriptiota. Pohdinta olisi lisännyt tutkimuksen arvoa huomattavasti ja sitonut sen lapsen kielenoppimiseen laajemmasta perspektiivistä.

Tutkimus on julkaistu englannin kielellä, ja siinä on otettu kiitettävästi huomioon suomen kieltä tuntemattomat vieraskieliset lukijat. Esimerkiksi suomen kielen kysymyslauseiden esittely on perusteellinen ja tiivis. Havainnollistavat esimerkit olisi kyllä voitu ottaa mieluummin lasten kielestä kuin suoraan lähteenä käytetystä kielioppikirjasta. Englanninkielisenä tutkimus palvelee laajempaa lukijakuntaa ja tekee tunnetuksi suomen kieltä ja suomalaisten lasten kieltä. ■

ANNELI LIEKO

Suomen kielen laitos,

PL 3 (Fabianinkatu 33),

00014 Helsingin yliopisto

Sähköposti: *Anneli.Lieko@Helsinki.Fi*

LÄHTEET

- HALME, AIRA 1984: Lapsenkielen vaihtoehtokysymykset. Pro gradu -työ, Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitos.
- KANGASSALO, RAIJA 1980: Havaintoja oululaislasten hakukysymyksistä. Pro gradu -työ, Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitos.
- MATIHALDI, HILKKA-LIISA 1981: Lapsenkielen tutkimus Oulun yliopistossa. Aineistot ja tuloksia. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitoksen tutkimusraportteja 22. Oulu.
- TOIVAINEN, JORMA 1980: Inflectional affixes used by Finnish-speaking children aged 1–3 years. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 359. SKS, Helsinki.
- 1984: The acquisition of the interrogative morphemes of Finnish. Publications of the Department of Finnish and General Linguistics of the University of Turku 19. Turku.

LINGVISTIIKAN BUDDHA PROFEETTANA VIERAALLA MAALLA

Jonathan Culler *Ferdinand de Saussure*. Suom. Risto Heiskala. Tutkijaliiton julkaisusarja 77. Tutkijaliitto, Helsinki 1994. 141 s. ISBN 951-9297-95-2.

Sveitsiläinen indoeuropeisti, lingvisti ja semiologi Ferdinand de Saussure (1857–1913) on lähes myyttinen hahmo aikakaudelta, joka synnytti strukturalismin, näkemyksen, että kieltä (ja kaikkea kulttuurista) voidaan kuvata elementeistä ja näiden välisistä suhteista rakentuvana autonomise-

na järjestelmänä. Saussure on siis eurooppalaisen strukturalismin historiografinen alkupiste, mutta tällöin emme puhu niinkään autenttisesta Saussuresta kuin teoksesta *Cours de linguistique générale* (1916), jonka Charles Bally ja Albert Sechehaye koostivat Saussuren kuoleman jälkeen tä-